

जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर - पूज्यश्री - घासीलालजी - महाराज -
विरचितया 'मुनिहविषी' टीकया समलङ्कृतं
हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

दशाश्रुत स्कन्ध सूत्रम्

" DASHASHRUTSKANDHSUTRAM "

नियोजकः-

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

मकाशकः

अ० भा० श्रे० स्था० जैनशास्त्रोद्धार-समिति-प्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट (सौराष्ट्र)

द्वितीया-आवृत्तिः प्रति १०००

वीर संवत् २४८६

ईस्वीसन १९६०

विक्रमसंवत् २०१६

मूल्यम् रु. ११=००

दशाश्रुतस्कंध सूत्रकी विषय सूचि ।

१	मङ्गलाचरण	२
२	नम्बूस्वामी के प्रति सुवर्ण स्वामीका उद्देश	३---४
३	भगवद्शब्दका अर्थ	५---६
४	दशाश्रुतस्कन्धका शब्दार्थ	७---८
५	असमाधिस्थान का वर्णन	९---३५
६	श्रवणदोषोंका वर्णन	३६---५५
७	आशातनाओं का वर्णन	५६---७२
८	गणिसम्पदा का वर्णन	७३---१००
९	गणिसम्पदार्थ चार प्रकारके विनयका वर्णन	१०१---१०८
१०	गणिसम्पदार्थ विनयप्रतिपत्तिका वर्णन	१०९---१२४
११	चित्तसमाधिस्थानका वर्णन	१२५---१६१
१२	उपासकप्रतिमाका वर्णन	१६२---१७६
१३	नास्तिकवादियोंका वर्णन	१७६---२११
१४	आस्तिकवादियोंका वर्णन	२१२---२१५
१५	उपासक प्रतिमाका वर्णन	२१६---२४४
१६	सातवां अध्ययनकी अवतरणिका और भिक्षुप्रतिमाका वर्णन	२४५---२४८
१७	भिक्षुप्रतिमाधारी के कर्तव्यका वर्णन	२४९---२५०
१८	भिक्षुप्रतिमाधारी के भिक्षाविधिका वर्णन	२५१---२५४
१९	भिक्षुप्रतिमाधारीके गोचरकालका वर्णन	२५५---२५६
२०	भिक्षुप्रतिमाधारीकी गोचरचर्याका वर्णन	२५७---२५८
२१	भिक्षुप्रतिमाधारीकी निवासविधि	२५९---२६०
२२	भिक्षुप्रतिमाधाराके उपाश्रयकी विधि	२६१---२६२
२३	भिक्षुप्रतिमाधारीकी संस्तारकविधि	२६३---२६४
२४	भिक्षुप्रतिमाधारीका कल्पवर्णन	२६५---२८४
२५	भिक्षुप्रतिमाका वर्णन	२८५---२८७
२६	भिक्षुप्रतिमा नहीं पालने वालोंके दोषोंका वर्णन	२८८
२७	भिक्षुप्रतिमा परिपालनके गुणोंका वर्णन	२८९---२९१
२८	आठवां अध्ययनकी अवतरणिका और पंचकल्याणकका स्वरूप	२९२---२९७
२९	नवम अध्ययनकी अवतरणिका और भगवानके समवरण का वर्णन	२९८---३००

३०	भगवान के उपदेशका वर्णन	३०१
३१	(३०) महामोहनीय स्थानोंका वर्णन	३०२-३२४
३२	मोहनीय स्थानोंके त्यागका उपदेश	३२५-३२९
३३	दशवा अध्ययन प्रारंभ श्रेणिक राजाका वर्णन	३३०-३३४
३४	राजपुरुषोंके प्रति श्रेणिक राजकी आज्ञा	३३५-३४०
३५	भगवान् के आगमनका वर्णन	३४१
३६	भगवान्के आगमनका श्रेणिक राजको निवेदन	३४२-३४६
३७	श्रेणिक राजाका भगवान्को वन्दन करनेके लिये जाना	३४७-३४८
३८	नगर सम्मार्जन-सिंचन धार्मिकरथ सज्जीकरणदि वर्णन	३४८-३५२
३९	भगवान्को वन्दन करनेके लिये श्रेणिक राजाका गमन	३५३-३५८
४०	भगवान्को वन्दना करनेके लिये सज्जित हुई चेष्टणका वर्णन	३५९-३६०
४१	भगवान् का उपदेश	३६१-३६२
४२	निर्ग्रन्थके मनोभावका वर्णन	३६३-३६४
४३	निर्ग्रन्थीके मनोभावका वर्णन	३६५-३६६
४४	निर्ग्रन्थ और निर्ग्रन्थियोंके संकल्पके विषयमें भगवान का पूछना	३६७-३६८
४५	भगवानका उपदेश और निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थियोंका वर्णन	३६९-३८५
४६	स्त्रियोंके निदानकर्मका वर्णन	३८६-३८९
४७	निर्ग्रन्थोंके स्त्रीसम्बन्धी निदानकर्मका वर्णन	३८९-३९६
४८	निर्ग्रन्थियोंके पुरुषसम्बन्धी निदानका वर्णन	३९७-४०६
४९	देवभवका निदान और देवीभोगसम्बन्धी देवीभवनिदान का वर्णन	४०६-४२४
५०	श्रावकभवनिदानका वर्णन	४२५-४३०
५१	साधुसम्बन्धी निदानका वर्णन	४३१-४३६
५२	निदानरहितसंयम फलका वर्णन	४३७-४४१
५३	भगवानके उपदेशकी सफलताका वर्णन और उपसंहार	४४२-४४५
५४	संक्षेपसे सर्वनिदानका वर्णन और ग्रन्थसमाप्ति	४४५-४४८
५५	शास्त्रप्रशस्ति	४४९-४५१

પ્રસ્તાવના.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજ વિરચિત 'મુનિહર્ષિણી' ટીકાસહિત આ 'દશાશ્રુતસ્કન્ધસૂત્ર' બળ્ય પ્રાણિઓને ભગવત્પ્રરૂપિત સદુપદેશો સરલતાથી સમબલ્ય તે માટે પ્રસ્તુત છે. આ સૂત્ર શ્રુતરૂપી મહાવૃક્ષનાં યડરૂપ હોવાના કારણે 'દશાશ્રુતસ્કન્ધ' એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

જિનેન્દ્ર ભગવાનનો પ્રત્યેક ઉપદેશ 'સર્વ પ્રાણિઓને મોક્ષનો પરમ આનન્દ પ્રાપ્ત થાય' તે માટે હોય છે.

આ સૂત્ર પણ પ્રાણિઓને શગલ્લેપ આદિ દ્વન્દ્વોથી છોડાવી મોક્ષના તરફ પ્રગતિ થવા ચિરન્તન નિત્ય નવીન સંદેશ આપે છે.

આના પ્રથમ અધ્યયનમાં અસમાધિસ્થાનોનું વર્ણન છે, માટે આ પ્રથમ અધ્યયનનું નામ 'અસમાધિસ્થાન' છે. જેના દ્વારા ચિત્તને સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ ચિત્ત મોક્ષમાર્ગ તરફ પ્રગતિ કરે છે, તેને સમાધિસ્થાન કહે છે. તેનાથી વિપરીતને—અર્થાત્ જેના દ્વારા ચિત્ત અસંયમમાંજ લાગ્યું રહે તેને અસમાધિસ્થાન કહે છે. આના વીસ ભેદ છે. જ્યાં સુધી ચિત્ત સ્વસ્થતાને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી મોક્ષને માટે કરવામાં આવતાં પ્રયત્ન નિરર્થકજ જશે, આથી પ્રથમ અધ્યયનમાં અસમાધિસ્થાનોનું વર્ણન કર્યું છે. 'અસમાધિસ્થાન પરિત્યાગ્ય છે' એમ સૂચિત કર્યું છે. અસમાધિસ્થાનના સેવનથી શું થાય છે? તે દ્વિતીય અધ્યયનમાં કહે છે. જે સાધુ અસમાધિસ્થાનનું સેવન કરે છે તેને 'શબલત્વ-દોષ' લાગે છે; જેનાં આચરણથી સાધુના સંયમ-જીવનમાં શબલત્વ-દોષ-પડી જાય છે તેને શબલત્વ-દોષ કહે છે. આ માટે આ બીજા અધ્યયનું નામ 'શબલદોષ' છે. એ શબલત્વ દોષ ચારિત્રસંગ્રહી હોય છે. આના એકવીસ ભેદ છે. આ શબલત્વ દોષને જાણીને તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કોઈ સાધુ અસમાધિસ્થાનોનું

સેવન કરે તો તે નિયમતઃ શબલત્વ ઢોપના ભાગી થાય છે, તથા તેના દ્વારા અશાતના પશુ થાય છે. આ હેતુથી તૃતીય અધ્યયનમાં આશાતનાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આને લીધે આ તૃતીય અધ્યયનનું નામ 'આશાતના' છે. જેના દ્વારા જ્ઞાન આદિ ગુણોનો સર્વથા ધ્વંસ (નાશ) થાય છે તેને આશાતના કહે છે. આ પશુ ચારિત્રસંબંધી ઢોષ છે. આના તેત્રીસ ભેદ છે. આ પ્રકારે જો તો સ્પષ્ટ સમગ્રય છે કે-જે અસમાધિસ્થાનનું સેવન કરે છે તે શબલત્વઢોષ તથા અશાતનાના ભાગી થાય છે, તથા જે તેનું સેવન કરતા નથી તે ગણિસંપદાઓથી વિભૂષિત થાય છે. માટે આ ચોથા અધ્યયનમાં ગણિસંપદાઓનું વર્ણન છે. તેથી આ અધ્યયનનું નામ 'ગણિસંપદા' છે. ગણિસંપદાનો અર્થ છે-ગણિઓની અર્થાત્ જ્ઞાનાદિ ગુણોથી યુક્ત આચાર્યોની સંપદા, અર્થાત્ અલૌકિક સર્વ અનુપમ શક્તિ. આના આઠ ભેદ છે. તે પછી પાંચમા અધ્યયનમાં ચિત્ત સમાધિનું વર્ણન છે આ માટે પાંચમા અધ્યયનનું નામ 'ચિત્તસમાધિ' છે જેમણે ગણિસંપદાઓને ઉપલબ્ધ કરી લીધી છે તેમનું ચિત્ત, સમાધિ પ્રાપ્ત કરી લે છે. અર્થાત્ તેમનું ચિત્ત પોતાની સ્વાભાવિક અંચલતાને છોડી દઇ મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિર થઈ વ્દય છે આ હેતુથી ગણિસંપદા પછી ચિત્તસમાધિનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. આ ચિત્તસમાધિના દશ ભેદ છે ગણિસંપદાઓથી યુક્ત મોક્ષમાર્ગ-આરૂઢ આચાર્યનાં શાસન પ્રમાણે વર્તનાર શ્રાવકસમુદાય તથા સાધુસમુદાય બન્ને છે. આ બન્નેની પડિમાઓ વિષ્ણુ વિષ્ણુ છે. તેમાંથી પહેલાં 'મૂચીકટાહ ન્યાય' થી અર્થાત્ અઢપવર્ણન હોવાથી ઉપાસકપડિમાઓનું અર્થાત્ શ્રાવકોની પડિમાઓનું વર્ણન છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કરવામાં આવ્યું છે. આ માટે છઠ્ઠા અધ્યયનનું નામ 'ઉપાસકપ્રતિમા' છે. ઉપાસકપડિમા અગિયાર છે. ત્યાર પછી સાતમા અધ્યયનમાં બિહુપડિમાઓનું વર્ણન છે. જેને લીધે આ સાતમા અધ્યયનનું નામ 'મિશ્ણુપ્રતિમા' છે. તે બાર છે. ત્યાર પછી 'પર્યુપણ' નામના આઠમા અધ્યયનમાં મહાવીર સ્વામીનાં ચરિત્રનું વર્ણન છે. પડિમાઓની સમાપ્તિ પછી વર્ષાકાલ આવે છે. તે સમયે સાધુ મુનિરાજ યોગ્ય ક્ષેત્ર ભેદને ચાતુર્માસ કરવા માટે અર્થાત્ વર્ષાકાલ વ્યતીત કરવા માટે ત્યાં નિવાસ કરે છે. અસાડની પુનમથી ચાતુર્માસનો પ્રારંભ થાય છે. તે દિવસથી લઈને એક માસ અને વીસ

દિવસ વીત્યા પછી બાહરવા મુદ્દ પાંચમે સંવત્સરીપર્વ હોય છે. તે દિવસે અને તેની પહેલાંના સાત દિવસ, એ આઠેય દિવસ 'પર્યુષણપર્વ' કહેવાય છે આ આઠ દિવસોમાં વર્તમાન તીર્થના પ્રવર્તક ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીનું ચરિત્ર ગ્રવણ કરવાય છે. આ આઠેય દિવસોમાં 'પર્યુષણ' નામ 'પર્યુષણ' છે આમાં ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના ચરિત્રનું વર્ણન છે. પ્રત્યેક મુનિએ યથોચિત રીતે પર્યુષણપર્વનું આરાધન કરવું જોઈએ આ ઉપર કહેલાં અધ્યયનોદ્વારા ઉપદેશોએલા આચારથી જે વર્જિત છે તે મહામોહનીય કર્મોનું ઉપાર્જન કરે છે. આ અધ્યયનમાં કયા કયા કારણોથી મહામોહનીય કર્મોનું અર્જન થાય છે. તેનું વર્ણન છે. આથી આ નવમા અધ્યયનું નામ 'મહામોહનીયસ્થાન' છે. સાધુઓ માટે ઉચિત છે કે મહામોહનીય કર્મના ઉત્પન્ન થવાના કારણો સારી રીતે સમજીને તેમનાથી દૂર રહેવું. આના ત્રીસ ભેદ છે. આ ત્રીસેય ભેદોને જ પરિણામી બાણી લઈને પ્રત્યાખ્યાનપરિણામી ત્યાગ કરીને મુનિજન તેનાથી દૂર રહે છે. પરંતુ જે કેઈ સાધુ કે સાધ્વી કદાચિત્ મોહનીય કર્મના વશથી તપસ્યા કરતા થકા તેના હૃદયમાં કામભોગની તીવ્ર અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્યારે તે નિહાન કરે છે. નિહાનના પ્રભાવથી તે મોક્ષમાર્ગથી વિચલિત થઈ જાય છે, તથા અનન્ત સંસાર ચક્રમાં પરિભ્રમણ કરે છે. મોક્ષમહેલની નિસરણીસમાન રત્નત્રયથી નીચે પડી જાય છે. આ માટે મોક્ષાર્થિઓએ નિહાન ન કરવું જોઈએ. આ હેતુથી આ દશમા અધ્યયનમાં નવ નિહાનોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. માટે આ અધ્યયનનું નામ 'નિદાનકર્મ' છે. આનું 'આયતિસ્થાન' આનું પણ નામ છે. કેમકે 'આયતિ' નો અર્થ થાય છે. 'લાભ' તે લાભ, દ્રવ્ય અને ભાવના ભેદથી બે પ્રકારનો હોય છે. દ્રવ્યથી-આગમી કાલમાં જન્મ લેવાનો લાભ, કારણ કે-નિહાન કરવાવાળાને નિહાનનું ફળ ભોગવવા માટે અવશ્ય જન્મ ગ્રહણ કરવો પડશે. ભાવથી-જ્ઞાનાદિનો લાભ આ બેઉ પ્રકારના લાભનું વર્ણન આમાં હોવાથી આનું નામ 'આયતિસ્થાય' પણ છે. અથવા 'આયતિસ્તૂત્તરઃ કાલઃ' આ વચનથી 'આયતિ' નો અર્થ થાય છે-ઉત્તરકાલ-અર્થાત્ ભવિષ્યકાલ, તેનું જે સ્થાન તે 'આયતિસ્થાન' કહેવાય છે. અર્થાત્ જે કર્મ-નિદાનકર્મ-નું પરિણામ ઉત્તરકાલ-આગામી જન્મમાં થતું હોય તેને 'આયતિસ્થાન' કહે છે. આ દસમા અધ્યયનમાં ઉત્તર જન્મમાં મળવાવાળા નિદાનકર્મના ફળનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે માટે આનું નામ 'આયતિસ્થાન' છે. આ નિહાનોનું સ્વરૂપ બાણી લઈને સાધુઓએ તેમનાથી સર્વથા દૂર રહેવું જોઈએ. આ પ્રકારે આ 'દશાશ્રુતસ્કન્ધ સૂત્ર' પ્રત્યેક મોક્ષાભિલાષીને માટે પરમ ઉપાદેય (મેળવવા લાયક) છે. પ્રત્યેક શ્રાવક તથા સાધુએ આનો સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ

અર્થજ્ઞાન સાથે સ્વાધ્યાય કરવો એજ વાસ્તવિક સ્વાધ્યાય છે. અર્થનું જ્ઞાન બધાને સહેજે થાય એ હેતુથી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ સાહેબે આ સૂત્રની સંસ્કૃત ટીકા કરેલી છે. આ ટીકા સરલ શબ્દોમાં કરવામાં આવી છે જેથી સાધારણ સંસ્કૃત જાણનાર પણ તેના દ્વારા લાભ મેળવી શકે છે. ટીકામાં માર્મિક સ્થળો પર વિસ્તારથી વિવેચન કરવામાં આવેલું છે જેથી સ્વાધ્યાય કરવા-વાળાએને એવે સ્થળે સુગમતાથી સમજણ પડશે. સંસ્કૃત ન જાણવાવાળા બન્ય પ્રાણીએને પણ અર્થ સહિત સ્વાધ્યાય કરવાનો લાભ મળે તે માટે સાથે-સાથે હિન્દી ગુજરાતી અનુવાદ પણ આપવામાં આવ્યો છે. આ પ્રકારે આ સૂત્ર મૂલ 'પ્રાકૃત' સંસ્કૃત ટીકા, હિન્દી તથા ગુજરાતી અનુવાદ સાથે-ચાર ભાષાઓમાં પ્રકાશિત થયેલ છે. અમે સર્વ બન્ય પ્રાણીએને એજ શુભ સંમતિ દઈએ છીએ કે-તેઓ ટીકાસહિત આ સૂત્રનો સ્વાધ્યાય કરીને પોતાનું આત્મકલ્યાણ કરતાં માનવજીવનનું પરમ લક્ષ્ય મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે. અલં વિસ્તરેણ.

ઉપલેટા.

તા. ૧૦ જાનેવારી ૧૯૫૩

મુનિ કન્હૈયાલાલ

તા. ૧૬-૧૨-૫૬ થી તા. ૧૫-૧-૬૦ સુધીની મળેલી મદદો.

(૧) શાહ છબીલદાસ હરજીવનદાસ (આગળના રૂા. ૩૦૧૫ માં ઉમેરવાના)	અમદાવાદ રૂા. ૨૦૦૫
(૨) ચંદુલાલ કાનજી મહેતા	મુંબઈ રૂા. ૨૫૧૫
(૩) કીશનલાલ સી મહેતા	મુંબઈ રૂા. ૨૫૧૫
(૪) શ્રી ઝેરમો સ્થા. જૈન સંઘ હા.ન વલચંદ હાકેમચંદ મહેતા ઝેરમો	રૂા. ૨૫૧૫
(૫) સ્વ. શેઠ હીંમતલાલ મગનલાલના સ્મરણાર્થે તેમમાં સુપુત્રો મેસર્સ દ્વારકાદાસ એન્ડ બ્રધર્સ તરફથી	અમદાવાદ રૂા. ૩૫૧૫
(૬) શ્રીમાન લાલજી રતનચંદજી C/o. આર્ષ. સી. હોબચરી	દિલ્હી રૂા. ૨૫૧૫
(૭) સ્વ. પૂ જા દિવાળીએનના સ્મરણાર્થે. હા. શેઠ બાબુલાલ પોપટલાલ (આગળના રૂા. ૨૫૧૫ માં ઉમેરવાના)	અમદાવાદ રૂા. ૨૫૧૫
(૮) અ. સૌ. જૈન કાંતાએનના સ્મરણાર્થે હા. ભાવસાર નાગરદાસ હરજીવનદાસ	અમદાવાદ રૂા. ૨૫૧૫
(૯) શ્રી ઉમેદચંદ ઠાકરશી ગોપાણી C/o M/s યુ. ટી. ગોપાણી એન્ડ સન્સ	અમદાવાદ રૂા. ૩૫૧૫
(૧૦) શેઠ બાબુલાલ નારણદાસ	ધેરાજી રૂા. ૨૫૧૫

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-विरचित-
मुनिहर्षिणीटीकासमलङ्कृतम्

दशाश्रुत स्कन्ध सूत्रम्

(मङ्गलाचरणम्)

(इन्द्रवज्रान्तर्गतवालानामकछन्दः)

श्रीवर्द्धमानं गुणसन्निधानं, सिद्धालये शाश्वतराजमानम् ।
धर्मोपदेशादिविधेर्निदानं, नमामि भक्त्या जगतीप्रधानम् ॥ १ ॥

(शिखरिणीछन्दः)

चर्तुहानोपेतं जिनवत्तन्गीशूषयद्गुणं,
पिबन्तं कर्णाभ्यामविरति पुटाभ्यां गुणगृहम् ।
अघौघं भिन्दन्तं सकलजनकल्याणसदनं,
प्रणम्य प्रेम्णा तं गुणेषु गुणिनं गौतममिनम् ॥ २ ॥

दशाश्रुतस्कन्धसूत्रकी मुनिहर्षिणी टीका का हिन्दी अनुवाद ।

शास्त्र की निर्विघ्न समाप्ति के लिये मंगलाचरण करते हैं :-

“ श्रीवर्द्धमान ”-मिति-शाश्वत सिद्धिगतिमें विराजमान, अनन्त केवलज्ञानादि गुणों के निधान श्रुतचारित्र धर्म के उपदेशक और त्रिलोक के वन्दनीय श्रीचरमतीर्थङ्कर वर्धमान स्वामी को मैं (घासीलाल मुनि) भक्तिभावसे नमस्कार करता हूँ ॥ १ ॥

दशाश्रुतस्कन्धसूत्रकी मुनिहर्षिणी टीकाके

गुजराती अनुवाद.

मंगलाचरण.

शास्त्रकी निर्विघ्न समाप्तिमें भाटे मंगलाचरण करे छे:-

‘वर्द्धमान’ मिति-निरन्तर सिद्धिगतिमें विराजमान, अनन्त केवलज्ञानादि गुणोंका निधान (मंडार). श्रुतचारित्र धर्मना उपदेशक, तथा त्रिलोकना वन्दनीय श्री चरमतीर्थङ्कर वर्धमान स्वामीने हूँ (घासीलाल मुनि) भक्तिभावसे नमस्कार करे छुं. (१)

(शर्दूलविक्रीडितम्)

षट्कायप्रतिपालकं च करुणाधर्मोपदेशप्रदं,
यत्नार्थं मुखवस्त्रिकाविलसितास्येन्दुं प्रसन्नाननम् ।
अन्तर्ध्वान्तविनाशकाङ्घ्रिनस्वरज्योतिश्चयं चिन्तयन्,
वन्दित्वोग्रविहारिणं गुरुवरं पञ्चव्रताराधकम् ॥ ३ ॥
जैनों सरस्वतीं नत्वा, टीकां बालोपकारिणीम् ।
दशाश्रुतस्कन्धसूत्रे, कुर्वेऽहं मुनिदर्पिणीम् ॥ ४ ॥

“चतुर्ज्ञानोपेत”-मिति-मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मनःपर्ययज्ञान, इन चारों ज्ञान के धारी, तथा अनुपम और भगवान के मुख द्वारा अमोघधारा से निकले हुए वचनरूप अमृत को कर्णपुट से सतत पीनेवाले, सद्गुणों के भण्डार, पाप का नाश करने वाले, सकल भव्यजीवों के कल्याणकारक, गुणिजनों में श्रेष्ठ उन गणधर गौतमस्वामी को नम्रभावसे नमस्कार करके ॥ २ ॥

तथा- “ षट्काये ”-ति - षट्काय के रक्षक, दया - धर्म के उपदेशक, तथा जिनका मुखचन्द्र वायुकायादि जीवों की रक्षा के लिये डोरासहित मुखवस्त्रिका से सुशोभित है, अर्थात् जीवों की यतना के लिये मुखपर डोरासहित मुखवस्त्रिका धारण करने वाले हैं अतएव जिनका मुख शान्तरस से पूर्ण है । जिनके नखों का तेज-पुंज प्राणियों के हृदय में रहे हुए मिथ्यात्व- रूप अन्धकार का विनाश करने वाला है, ऐसे पंचमहाव्रतधारी, उग्र- विहारी गुरुवर का ध्यान और नमस्कार करके ॥ ३ ॥

‘चतुर्ज्ञानोपेत’-मिति- मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान तथा मनःपर्ययज्ञान, ये चारों ज्ञानथी युक्त, तथा अनुपम-जैमिनी भण्डार केष्ठ नथी जेवा, तथा भगवानना मुण्डद्वारा अभोधधारथी नीकेणवां वयनामृतने कर्णपुटथी (कानेथी) सतत पीवावाणा, सद्गुणोना भंडार, पापना नाश करवावाणा, तमाम भव्यजिवोने कल्याणकारक, शुष्णीजनेमां उत्तम जेवा गणधर गौतम स्वामीने नम्रभावे नमस्कार करीने (२)

तथा ‘षट्काये’-ति- षट्कायजिवोना रक्षक दयाधर्मना उपदेशक, तथा जैमिनुं मुण्डचन्द्र वायुकाय आदि जिवोनी रक्षाने भाटे डोरासहित मुण्डवस्त्रिकाथी सुशोभित छे- अर्थात् जिवोनी यतना भाटे मुण्डपर डोरासहित मुण्डवस्त्रिका धारण करवावाणा छे अने आथी जैमिनुं मुण्ड शान्तरसथी पूर्ण छे, जैमिना यरखना नभने तेज-पुंज प्राणीजोना मनना मिथ्यात्वरूपी अंधकारना नाश करे छे, जेवां पंचमहाव्रतधारी, उग्रविहारी गुरुवरनुं ध्यान तथा नमस्कार करीने (३)

इह किल पञ्चमगणधरः श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूनामानं स्वशिष्यं पीयूषोपमवचोभिराहादयन् प्रशस्तं संबोधयन्नाह-‘सुयं मे’ इत्यादि ।

मूलम्—सुयं मे आउसं ! तेषां भगवया एवमवखायं सू०॥१॥

छाया=श्रुतं मया आयुष्मन् ! तेन भगवता एवमारव्यातम् ।१।

टीका—आयुष्मन् ?=हे चिरजीविन् ! संयमप्रधानतया प्रशस्तजीविन् ! जम्बूः !। आयुष्मन्नितिपदं शिष्यस्य जम्बूस्वामिनः कोमलवचनामन्त्रणं विनीत-ताख्यापनार्थम् । किञ्च—तस्याशेषश्रुतज्ञानोपदेशश्रवणग्रहणधारणरत्नत्रयाऽऽराधन-

तथा—“ जैनी ”—मिति—जिन भगवान की वाणी को नमस्कार कर मैं (घासीलाल मुनि) दशाश्रुतस्कन्धसूत्र की अल्पबुद्धि वालों को बोध कराने वाली मुनिदर्शिणी नामक टीका रचता हूँ ॥४॥

‘इहे’ ति—इस सूत्र में पंचम गणधर सुधर्मास्वामी अपने शिष्य जम्बू-स्वामी को अमृततुल्य वचनों से आनन्दित करते हुए उत्तम रीति से सम्बोधित करके कहते हैं—‘ सुयं मे ’ इत्यादि ।

‘ आयुष्मन् ! ’ इति—हे चिरजीविन् ! संयमी जीवन वाले हे जम्बू !। ‘ आयुष्मन् ’ ऐसा सुकोमल शब्द का सम्बोधन, शिष्य जम्बू-स्वामी को विनयशीलता दिखानेके लिये दिया गया है । ‘ आयुष्मन् ’ सम्बोधन का दूसरा भी तात्पर्य यह है कि :- सम्पूर्ण श्रुतज्ञान के उपदेशका श्रवण करने, ग्रहण करने, धारण करने, ज्ञान, दर्शन, चारित्र्य का आराधन करने और मोक्षसाधन - योग्यता की प्राप्ति करने के

तथा ‘जैनी’—मिति—जिनभगवानकी वाणीने नमस्कार करीने हुं (घासीलाल मुनि) दशाश्रुतस्कन्धसूत्रकी अल्पबुद्धिवाणाने बोध कराववावाणी मुनिदर्शिणी नामकी टीका रचुं हूँ. (४)

‘इहे’ ति आ सूत्रमां पंचम गणधर सुधर्मा स्वामी पोताना शिष्य जम्बू स्वामीने अमृततुल्य वचनोधी आनन्दित करता उत्तम रीते सम्बोधित करतां कहे छे— ‘ सुयं मे ’ इत्यादि.

‘ आयुष्मन् ’ इति— हे चिरजीविन्; संयमी जीवनवाला हे जम्बू ! ‘ आयुष्मन् ’ जेवा सुकोमल शब्दनु सम्बोधन, शिष्य जम्बूस्वामीकी विनयशीलता बताववा भाटे आपेछुं छे. ‘ आयुष्मन् ’ शब्दना सम्बोधननु णीणुं पणु तात्पर्य जे छे हे—संपूर्ण श्रुतज्ञानना उपदेशनु श्रवण करवुं, ग्रहण करवुं, धारण करवुं, ज्ञान-दर्शन—चारित्र्यनु आराधन करवुं, तथा मोक्ष—साधन भाटे योग्यतानी प्राप्ति करवी जे

योग्यतामाप्स्यर्थमेतद्वचनम् । विनाऽऽयुषा श्रुतश्रवणादिमोक्षपर्यन्तसिद्धिर्न कस्य-
चित् संभवतीति भावः । एतद्वचनप्रभावादेव जम्बूस्वामी मोक्षपदं तस्मिन्नेव
जन्मनि प्राप ।

मया=मुधर्मणा साक्षाद् भगवन्मुखात् श्रुतं=श्रवणविषयीकृतं न तु पर-
म्परया, यतो गणधराणामनन्तरागमो भवति । 'मया श्रुत' मित्यनेन 'गुरुकुले
निवसता मये'त्यर्थो लभ्यते । गुरुकुलनिवासं विना हि गुरुचरणसरोजस्पर्श-
पूर्वकाभिवादनं तन्मुखारविन्दविनिःसृतवचनश्रवणं च नोपपद्यते ।

भगवता=अत्रस्थभगवद्व्यर्थः-भगः-(१) ज्ञानं-सर्वार्थविषयकम्, (२)
माहात्म्यम्-अनुपममहनीयमहिमसम्पन्नत्वम्, (३) यशः-विविधानुकूलप्रतिकूल-

लिये 'आयुष्मन्' सम्बोधन है । अर्थात् आयुष्य विना शास्त्र श्रवण
से लेकर मोक्षतक की सिद्धि कोई भी प्राप्त नहीं कर सकता है ।
इस वचन के प्रभाव से ही जम्बू स्वामीने उसी ही जन्म में मोक्ष-
पद की प्राप्ति की ॥

मैंने साक्षात् भगवान के मुखसे सुना है परम्परा से नहीं ।
क्योंकि गणधरों को साक्षात् भगवान से ही आगम की प्राप्ति होती
है । अर्थात् गणधरों के लिये अनन्तरागम (साक्षात् आगम) होते हैं ।

'मया श्रुतम्' इस वाक्य से शिष्यका गुरु के समीप निवास
करना सूचित होता है । गुरु के समीप न रहने से उनके चरणकमल
का स्पर्शपूर्वक वंदन और उनके मुखकमलमेंसे निकले हुए वचनोंका
श्रवण नहीं हो सकता ।

'भगवता' शब्दमें जो 'भग' शब्द है उसके दश अर्थ होते
हैं । जैसे—

समस्तथी युक्त होवाने कारणे 'आयुष्मन्' सम्बोधन छे अर्थात् आयुष्य विना
शास्त्रश्रवणथी मांडीने मोक्ष सुधीनी सिद्धि कौं पण्य प्राप्त करी शकतुं नथी. आ-
वयनना प्रभावथीज् जम्बूस्वामीजे ज्येज् जन्ममां मोक्षपदनी प्राप्ति करी.

में साक्षात् भगवानना श्री मुण्थी सांलग्युं छे, परंपराथी नहि. डैमडे,
गणधराने साक्षात् भगवान द्वाराज आगमनी प्राप्ति थाय छे. अर्थात् गणधराने माटे
अनन्तरागम (साक्षात् आगम) छे. 'मया श्रुतम्' आ वाक्यथी शिष्यने शुरु-
समीप निवास करवे सूचित थाय छे. शुरुनी समीप न रहेवाथी तेमना चरणकमलना
स्पर्शपूर्वक वंदन तथा तेमना मुण्कमलमांथी नीकगतां वयनेनु श्रवण थर्क शकतुं
नथी. 'भगवता' शब्दमां जे 'भग' शब्द छे तेना दश अर्थ थाय छे. जेभडे:-

परीषदोपसर्गसहनसमुद्भूता कीर्तिः, यद्वा - जगद्रक्षणप्रज्ञासमुत्था कीर्तिः, (४) वैराग्यम् - सर्वथाकामभोगामिलापराहित्यम्, यद्वा - क्रोधादिकपायनिग्रहलक्षणम्, (५) मुक्तिः-सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः, (६) रूपम्-सकलहृदयहारि सौन्दर्यम्, (७) वीर्यम्-अन्तरायान्तजन्यमनन्तसामर्थ्यम्, (८) श्रीः-घनघातिकर्मपटलविघटनजनितज्ञानदर्शनसुखवीर्यरूपानन्तचतुष्टयलक्ष्मीः (९) धर्मः-अपवर्गद्वारकपाटोद्घातसाधनीभूतः शुद्धवृत्तिलक्षणः, (१०) ऐश्वर्यम्-लोकत्रयाधिपत्यं चास्याऽ-

(१) ज्ञान - जीवादि पदार्थों का प्रकाश करनेवाला बोध । (२) महात्म्य - अनुपम महिमा । (३) यज्ञ - अनेकप्रकार के अनुकूल और प्रतिकूलपरीषह उपसर्ग को सहन करने से उत्पन्न हुई कीर्ति । (४) वैराग्य--कामभोगों की इच्छाका सर्वथा त्याग, अथवा क्रोधादि कषायों का निग्रह । (५) मुक्ति--समस्त कर्मों का नाश स्वरूप मोक्ष । (६) रूप--देवमनुष्यों के हृदय को हरण करने वाला सौन्दर्य । (७) वीर्य--अन्तरायकर्मका नाश होनेसे आत्मा में उत्पन्न होनेवाला अनन्त बल । (८) श्री--घनघाति कर्मोंके नाश होजाने पर प्रगट हुई ज्ञान दर्शन सुख और वीर्यस्वरूप अनन्तचतुष्टयलक्ष्मी । (९) धर्म--श्रुतादिरूप, तथा यथाख्यातचारित्रस्वरूप जो कि मोक्षका द्वार खोलने में साधन है । (१०) ऐश्वर्य--तीनलोक का स्वामित्व ।

(१) ज्ञान- जीवादि पदार्थोंका प्रकाश करवावाजो बोध. (२) महात्म्य- अनुपम महिमा. (३) यज्ञ- अनेक प्रकारका अनुकूल तेमत्र प्रतिकूल परिषह उपसर्गने सहन करवाथी उत्पन्न थयेली कीर्ति. (४) वैराग्य-कामभोगनी इच्छानो सर्वथा त्याग, अथवा क्रोधादि कषायनो निग्रह. (५) मुक्ति- समस्त कर्मोंका नाश स्वरूप मोक्ष. (६) रूप- देव मनुष्योंका हृदयने हरवावाजु. सौंदर्य. (७) वीर्य- अन्तराय कर्मोंका नाश थवाथी आत्माका उत्पन्न थतुं अनन्त बल. (८) श्री-घनघाति कर्मोंका नाश थवाथी प्राप्त थयेली ज्ञान दर्शन सुख तथा वीर्यस्वरूप अनन्तचतुष्टयलक्ष्मी. (९) धर्म- श्रुत आदि रूप, तथा यथाख्यात आदित्र स्वरूप, ई जे मोक्षका द्वार खोलवाका साधन छे. (१०) ऐश्वर्य- त्रय लोकनु स्वामित्व.

स्तीति भगवान्, तेन भगवता ज्ञानादियुक्तेन, तेन-तीर्थङ्करेण वक्ष्यमाणार्थस्य तीर्थङ्करभाषितत्वात्तच्छब्देनात्र तीर्थङ्करपरामर्शः । उक्तञ्च—“अत्यं भासइ अरिहा, मुत्तं गंधंति गणहरा णिउणा” इत्यादि । भगवत्तीर्थङ्करोपदिष्टमर्थरूप-मागममुपादाय मेधाविनो गणधरा मूलरूपमागमं निबध्नन्तीत्यर्थः ।

एवं-वक्ष्यमाणरीत्या आख्यातं-द्वादशपरिषत्सु कथितम् ।

आगमोक्तार्थस्य काल्पनिकत्वाभावाद् द्रव्यार्थिकनयेनार्थरूपोऽयमा-गमोऽनादिरिति भावः । एषा परम्परा वरिवर्ति-सर्वेषां गणधराणां विनीतैः स्वस्वान्तेवासिभिर्मोक्षमार्गं सविनयं पृष्टा गणधराः “सुयं मे” इति वाक्यं प्रवदन्ति । उक्तञ्च—

ये सव अर्थ जिनमें पाये जाते हैं वे भगवान् हैं । उन तीर्थकर भगवानने आगे कहे जाने वाले भावों का निरूपण किया है । अतः यहाँ “तेन” शब्द से तीर्थकर अर्थ लेना चाहिये । कहा है कि:—“अत्यं भासइ अरिहा मुत्तं गंधंति गणहरा णिउणा” इत्यादि । अर्थात् अर्थरूप आगम तीर्थकर भगवान कहते हैं और उसी अर्थको मूल आगमरूपमें गणधर गूँथते हैं ।

उन भगवान ने उस अर्थ को द्वादशविध परिषद् में वक्ष्य-माण रीति से कहा है । यह अर्थरूप आगम सर्वज्ञकथित होने के कारण सर्वथा सत्य है काल्पनिक नहीं है । और द्रव्यार्थिक नय से अनादि है ।

सव गणधरों की यही परिपाटी है कि वे विनय के साथ अपने २ विनीत शिष्यों के पूछने पर ‘सुयं मे’ एसा वाक्य बोलते हैं, कहा भी है—

આ સર્વ અર્થ જોમાં મળે છે તે ભગવાન છે. તે તીર્થંકર ભગવાને આગળ ઉપર કહેવામાં આવનાર ભાવોનું નિરૂપણ કર્યું છે. માટે અહીં ‘તેન’ શબ્દથી તીર્થ-કર અર્થ લેવો જોઈએ. કહ્યું છે કે:— ‘અત્યં ભાસइ અરિહા મુત્તં ગંધંતિ ગણહરા ણિઉણા’ ઇત્યાદિ, અર્થાત્-અર્થરૂપ આગમ તીર્થંકર ભગવાન કહે છે અને તે અર્થને મૂળ-આગમ-રૂપમાં ગણધરે ગૂંથે છે.

તે ભગવાને તે અર્થને દ્વાદશવિધ પરિષદમાં વક્ષ્યમાણ રીતે કહ્યો છે. આ અર્થરૂપ આગમ સર્વગ્રંથી કહેવાએલા હોવાના કારણથી સર્વથા સત્ય છે— કાલ્પનિક નથી. દ્રવ્યાર્થિક નય વળી દષ્ટિથી અનાદિ છે.

સર્વે ગણધરેની એ પરિપાટી છે કે તેઓ વિનય સાથે પોતપોતાના વિનીત શિષ્યોના પૂછવાથી ‘સુયં મે’ એવું વાક્ય બોલે છે, કહ્યું પણ છે.—

समाधिः सम्यक्मोक्षमार्गावस्थानरूपः संयममार्गप्रवृत्तिरूपाऽऽत्मपरिणाम इत्यर्थः, न समाधिरसमाधिः, तस्य स्थानानि=असमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि=प्रतिपादितानि ।

कतराणि=कानि खलु तानि स्थविरैर्भगवद्भिर्विंशतिरसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि-कथितानि ? एतस्योचरमाह--'इमानि खल्वि'-ति-इमानि वक्ष्यमाण-रूपाणीत्यर्थः । शेषं सुगमम् । तद्यथा-तद्दर्शयति-

ननु यदा भगवतैव विंशतिरसमाधिस्थानानि कथितानि तदा 'स्थविरैर्भगवद्भिरिमानि विंशतिरसमाधिस्थानानि प्रतिपादितानी'-त्येवं कथमुक्तम् ? इति चेत्, शृणु-स्थविरा भगवन्तः श्रुतकेवलिनो भवन्तीति तेषां भगवत्सदृशवक्तृत्वसिद्धयर्थं तेषां यथार्थप्रतिपादितविषयाणां भगवदुक्तार्थैः सह समतां

स्थान कहे हैं । सम्यक् मोक्षमार्ग में स्थित रहने को अर्थात् संयम मार्गमें प्रवृत्ति करने रूप आत्माका परिणाम को समाधि कहते हैं । उससे भिन्न को असमाधि कहते हैं । जम्बू स्वामी पूछते हैं कि-हे भदन्त ! स्थविर भगवान् श्रुतकेवलियों ने जिन बीस प्रकार के असमाधि-स्थानों का वर्णन किया है वे असमाधिस्थान कौन से हैं ? सुधर्मास्वामी कहते हैं-'इमानि खलु' इति, हे जम्बू ! वे बीस असमाधि स्थान इस प्रकार हैं—

यहाँ पर यह प्रश्न होता है कि यदि भगवान् ने ही बीस असमाधिस्थान कहा है तो "स्थविर भगवन्तो ने बीस असमाधिस्थान कहा है" ऐसा क्यों कहा है ? क्यों कि जिन २ भावों का वर्णन तीर्थकर भगवान् करते हैं उन्हीं भावों को लेकर ही स्थविर भगवान् भी निरूपण करते हैं । इसका समाधान यह है कि-स्थविर भगवान् प्रायः श्रुतकेवली होते हैं । उनके वचन भगवान् के जैसे ही होते हैं,

सम्यक् मोक्षमार्गमां स्थित रहें, अर्थात् - संयममार्गमां प्रवृत्ति करवा रूप आत्मानां परिष्कारने समाधि कहे छे. तेनाथी विन्नने असमाधि कहे छे. जम्बूस्वामी पूछे छे के-हे भदन्त ! स्थविर भगवान् श्रुतकेवलीयोओ जे बीस प्रकारनां असमाधि स्थानानु वर्णन कर्युं छे ते असमाधिस्थान कयां कयां छे ? सुधर्मास्वामी कहे छे-'इमानि खलु' इति, हे जम्बू ! ते बीस असमाधिस्थान आ प्रकारनां छे-

अहाँ प्रश्न ओ धाय छे के जे भगवानेज वीस असमाधिस्थान कद्यां छे तो 'स्थविर भगवानेओ वीस असमाधिस्थान कद्यां छे' ओम केम कहुं छे ! केमके जे जे आवेनु वर्णन तीर्थकर भगवान् करे छे तेज आवेने लईने ज स्थविर भगवान् पणु निरूपण करे छे. आनु समाधान ओ छे के-स्थविर भगवान् प्रायः श्रुतकेवली होय छे. तेमनां वचन भगवाननां जेवांज होय छे. ओवी वात सांगित करवा भाटे,